

Пана І. Ю.

САНГУШКИ В ІСТОРІЇ ПІДГОРЕЦЬКОГО ЗАМКУ (1865–1939): ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ (ЗА КРАКІВСЬКИМИ І ТАРНОВСЬКИМИ АРХІВНИМИ МАТЕРІАЛАМИ)*

У статті окреслено джерельну базу до історії діяльності князівського роду Сангушків у Підгорецькому замку (1865–1939). Введено в науковий обіг низку архівних джерел із родового архіву Сангушків із Кракова і Тарнова, зокрема, «Гостові книги», «Замкову хроніку», приватну кореспонденцію, майнову документацію та фотоматеріали. Намічено шляхи можливого використання джерел для дослідження історії Підгорецького замку крізь призму історій людей: власників, працівників та гостей. Наголошено на різних функціях Підгорецького замку, в час його перебування у власності Сангушків: дім, відкритий для громадськості музей, резиденція.

Наявний джерельний матеріал містить інформаційний потенціал для застосування підходів історичної антропології, культурної історії архітектури та історії пам'яті. Джерела свідчать, що князі Сангушки належним чином розуміли потенціал замку і його зібрань, тому провели ґрунтовні реставраційні роботи, надавали доступ дослідникам та підтримували контакти з мистецькими, суспільними та громадськими інституціями.

Архівні джерела є цінними при проведенні мікроісторичних досліджень та у майбутніх процесах реставрації та ревіталізації замку.

Ключові слова: князі Сангушки, Євстахій Сангушко, Констанція Сангушкова, Роман Сангушко, Підгорецький замок, архів Сангушків.

Історія Підгорецького замку, однієї з архітектурних перлин XVII ст. на Західній Україні, представлена у численних дослідженнях, скрупульозно систематизованих Агнешкою Беджицькою на 2000 р.¹ Більшість опублікованих праць, починаючи з кінця XIX ст., містить інформацію історико-краєзнавчого характеру з особливим акцентом на архітектурі та мистецьких зібраннях, які були в замку². Цю дослідницьку традицію продовжують два нещодавно опубліковані ґрунтовні мистецькі альбоми польських дослід-

ників Яна К. Островського, Єжи Т. Петруса, Мацея Довнара-Дуковича та Яна Слівінського³. Не можна оминати увагою ґрунтовні дослідження Збігнева Бані, який присвятив історії замку дисертацію та нещодавні публікації про археологічний потенціал досліджень і резиденційний статус об'єкта⁴.

Наявний масив архівних матеріалів, які стосуються Підгорецького замку, на жаль, на цей час не введений належним чином і в повному обсязі в науковий обіг. Хоча саме ці матеріали

* Матеріали до статті зібрано в рамках участі в Programie Stypendialnym Rządu RP dla Młodych Naukowców (вересень 2014 р. – липень 2015 р.).

¹ Agnieszka Biedrzycka, *Bibliografia pomników kultury dawnych kresów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej* (Kraków: Towarzystwo Naukowe “Societas Vistulana”, 2000), 211–13.

² Aleksander Czołowski, “Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej”, in *Teka konserwatorska. Rocznik koła C. K. Konserwatorów starożytnych pomników Galicyi Wschodniej* (Lwów: Nakładem Koła C. K. Konserwatorów, 1892), 65–132; M. Feder, “Podhorce”, *Nasz Kraj* 1, 10 (1906): 2–9; Franciszek Gawełek, *Podhorce* (Warszawa: Druk A. Pęczaski i K. Marszałkowski, 1914); Roman Aftanazy, *Materiały do dziejów rezydencji. T. VIIa, Dawne województwo Ruskie: Ziemia Halicka i Lwowska* (Warszawa: Instytut sztuki PAN, 1990); Roman Aftanazy, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. VIIb, Dawne województwo Ruskie: Ziemia Halicka i Lwowska* (Warszawa: Instytut sztuki PAN, 1990).

³ *Podhorce: dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, opracowanie Jan K. Ostrowski, Jerzy T. Petrus, przy współpracy Oksany Kozyr, Tatiany Sabodasz, Angeli Zofii Sołtys (Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2001); Maciej Downar-Dukowicz, Jan Śliwiński, *Zbroje z pałacu w Podhorcach* (Poznań: Wydawnictwo św. Jerzego, 2013).

⁴ Zbigniew Bania, “Pałac w Podhorcach”, *Rocznik Historii Sztuki* 13 (1981): 97–170; Zbigniew Bania, “Dzieje pałacu w Podhorcach w XVIII–XX wieku”, in *Ocalić dla przyszłości: studia ofiarowane profesorowi Ryszardowi Brykowskiemu*, pod. red. P. Paszkiewicz, G. Ruszczyk, M. Dłuteka (Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2003), 105–112; Zbigniew Bania, “Podhorce po 20 latach”, *Zeszyty archeologiczne i humanistyczne warszawskie* 1 (2008): 11–15; Bania Zbigniew, “Pojęcie «rezydencji» w architekturze polskiej XVII i XVIII wieku na przykładzie Podhorzec i Brodów”, in *Sztuka Ziemi Wschodnich Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, redaktor Jerzy Lileyko (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2000), 381–91.

дають змогу побачити людей в історії замку і наповнити його, поки що, порожній простір історіями власників, працівників та гостей. Ці можливості збережених архівних матеріалів досі не знайшли належного відображення в українській і польській історіографії попри свій інформаційний потенціал.

Метою цієї розвідки є продемонструвати можливості архівних матеріалів Кракова і Тарнова у відкритті малознаних сторінок діяльності представників князівського роду Сангушків на мікро-рівні – замку в Підгірцях.

Щодо методології можливого введення наявних джерел у науковий обіг, варто відзначити кілька найважливіших напрямів: культурна історія та антропология (Пітер Берк¹, Михайл Кром², Кевін М. Ф. Платт³), місця пам'яті (П'єр Нора⁴), культурна історія архітектури (Карл Р. Лоунсбері⁵), соціальна історія архівів (Александра Волшем)⁶.

Історія Підгорецького замку тісно пов'язана з його власниками – Конєцпольськими, Собєськими, Жевуськими, а з останньої третини ХІХ ст. – князями Сангушками. У 1865 р. представник цього впливового аристократичного роду князь Владислав⁷ придбав Підгорецький замок у Леона Жевуського⁸. Згодом він передав його і село з навколишніми хуторами своєму синові – князю Євстахію, через укладення договору купівлі-продажу від 20 вересня 1867 р.⁹ Саме з кн. Євстахієм і його дружиною Констанцією та сином Романом пов'язана історія замку аж до 1939 р.¹⁰

¹ Peter Burke, *Historia kulturowa: wprowadzenie* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012); Peter Burke, "Cultural history as polyphonic history", *ARBOR Ciencía, Pensamiento y Cultura CLXXXVI* 743 (mayo–junio 2010): 479–86.

² Михайл Кром, *Историческая антропология: учебное пособие* (Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге; Москва: Квадрига, 2010).

³ Кевин М. Ф. Платт, «Зачем изучать антропологию? Взгляд гуманитария: вместо манифеста», *НЛО* 106 (2010): 13–26.

⁴ П'єр Нора, *Теперішнє, нація, пам'ять* (Київ: Кліо, 2014).

⁵ Carl R. Lounsbury, "Architecture and cultural history", in *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*, ed. by Dan Hick and Mary C. Beadry (Oxford: Oxford University Press, 2015), 485–501.

⁶ Alexandra Walsham, "The social history of the archive: record-keeping in early modern Europe", *Past and present* 230, Suppl. 11 (2016): 9–48.

⁷ Stefan Kieniewicz, "Sanguszko Władysław Hieronim (1803–1870)", in *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143), 514–517. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993; Kazimierz Karolczak, "Sanguszko Władysław Hieronim (1803–1870)", in *Encyklopedia Tarnowa*, red. nacz. Andrzej Niedojadło (Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne, 2010), 388–89.

⁸ ARS 2, Testament Władysława Sanguszki i odpis do niego, 77.

⁹ Podh. IV/XVI, Sanguszko Eustachy. Dobra podhoreckie. Dzierżawa, kontrakty kupna-sprzedaży (1866–1867), 1–7.

¹⁰ Kieniewicz, "Sanguszko Eustachy Stanisław", 478–80; Ewa Danowska, "Sanguszkowa Konstancja (1864–1946)", in *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło (Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo

Більша частина цього періоду, за винятком Першої світової війни, була для замку часом розвитку і розквіту. Було проведено ґрунтовні реставраційні роботи, замок потрапив у вир наростаючої туристичної мобільності і виконував кілька функцій: дім, відкритий для громадськості музей, резиденція. Більше того, численна документація, креслення, замальовки, рахунки, негативи фотографій та інші різномісні джерела до вивчення цього періоду в історії замку вціліли саме як складові родового архіву Сангушків, більша частина якого зберігається у Кракові (*Archiwum Narodowe w Krakowie, Oddział I na Wawelu*)¹¹ і Тарнові (*Archiwum Diecezjalne*)¹². Частина архівних матеріалів до історії Сангушків зберігається в ЦДАК¹³.

Родовий архів Сангушків (фонд 637) у Краківському державному архіві має як окрему складову «Підгорецький архів» (*Archiwalia Podhoreckie*). В ньому, окрім матеріалів, пов'язаних із Сангушками, міститься, зокрема, документація, що стосується роду Жевуських, яка стала власністю Сангушків разом із придбанням замку¹⁴.

Під час Першої світової війни зусиллями бурграбія (управителя) замку Марціна Грабіковського найцінніші архівні матеріали було евакуйовано до маєтку Сангушків у Гумніських, біля Тарнова. До Кракова вони потрапили під час Другої світової війни на підставі рішення тогочасного німецького архівного управління Генеральної губернії після зайняття німцями родових маєтків Сангушків, а також, частково, після війни¹⁵.

Kulturalne, 2010), 387; Andrzej Biernacki, "Sanguszko Roman Władysław Stanisław Andrzej", in *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143) (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993), 509–510.

¹¹ Wiesław Filipczyk, "Archiwalia sanguszkowskie w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Historia i stan obecny", in *Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie*, pod. red. nauk. J. Skrabskiego, B. Bułdys (Tarnów: Muzeum Okręgowe, 2007), 15–27; М. П. Ковальський, «Документи родинного архіву Сангушків Краківського державного воєводського архіву як джерела соціально-економічної історії України», *Архіви України* 3 (1983): 60–63.

¹² Angela Sołtys, "Archiwalia sanguszkowskie w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie", in *Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie*, pod. red. nauk. J. Skrabskiego, B. Bułdys (Tarnów: Muzeum Okręgowe, 2007), 9–14.

¹³ Наталія Черкаська, «Джерела Центрального Державного Історичного архіву України в Києві до історії роду князів Сангушко», *Український археографічний щорічник* 11/12 (2004): 7–21.

¹⁴ Filipczyk, "Archiwalia sanguszkowskie", 27.

¹⁵ Ibid., 16.

Зацікавлення серед матеріалів «Підгорецького архіву» викликають, зокрема, «Книги гостей»¹, «Замкова хроніка» бурграбіїв², майнова документація, яка стосується замку і села³, інформація про розташування картин в інтер'єрі, інформація про реставраційні роботи і, навіть, вміст винних погребів⁴.

Із XIX ст. в Європі зароджується традиція ведення «Гостьових книг». Дослідник цього типу джерела Єжи Скрипчак дає таке їх визначення: «...колекція автографів, яка охоплює родичів, приятелів, близьких і далеких знайомих, чи випадкових осіб; мала підтверджувати перебування особи в певному місці в певний день чи період часу, а також слугувати для вираження вдячності за гостинність і скласти побажання для власників»⁵. Найчастіше наявні два типи записів у таких книгах: автограф особи з датою або ж ще із коротким текстом – описом перебування і враженнями, часом у поєднанні з поетичними рядками та ілюстраціями олівцем.

Щодо переліку осіб, які відвідували Підгорецький замок, найчастіше натрапляємо на прізвища близьких і далеких родичів власників, їхніх приятелів, представників тогочасного аристократичного середовища, влади, мистецтва або ж випадкових мандрівників. Є. Скрипчак, на прикладі дому Тарновських у Хожейові, окреслив

¹ Podh. II 76. Księga zwiedzających zamek podhorecki (1826–1834), ks., [73] s.; Podh. II 189; Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), ks., [531] s.; Podh. II 191; Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1923–1930), ks., [100] s.; Podh. II 204; Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), ks., [80] s.

² Podh. II 185. Kronika podhorecka, 1876–1906, ks., [18] s.

³ Podh. IV/XVI. Sanguszko Eustachy. Dobra podhoreckie. Dzierżawa, kontrakty kupna-sprzedaży. 1866–1867, s. 1–7; Bilans za rok 1886/1887. 1887, 6 s.; Serwituty. 1869, 6 s.; Ubieżpieczenia od ognia. 1866. – 1 s.; Sprawozdania z gospodarki leśnej. 1884, 2 s.; Budżet. Bd. [ok. 1880], 2 s.; System gospodarstwa lasów Państwa Podhorce. 1882, 17 s.; Kontrakt kupna-sprzedaży. 1873, 2 s.; Parafia rz. kat. w Podhorcach. 1871, 2 s.; 9. Podh. IV/XV. Rzewuski Leon. Roczne czynsze i dochody w Podhorcach. 1886, 1 s.; Spis książek i aktów [...] pozostałych z folwarków własnej administracji dóbr Podhorce. 1882, 2 s.; Sanguszko Eustachy. Zachorze. Dobra podhoreckie – wykaz dochodów z prawa propinacyjnego. 1880, 10s.; Asygnacja na drewno dla plebanii, 1882, 1 s.; Opisanie karczmy i młyna w Stawkach. bd. [ok. 1880], 2 s.; Dobra podhoreckie. Kontrakt zamiany parcel. 1870, 1881, 4 s.; ... Zobowiązanie wypłacenia rządcom sum obiecanych przez Leona Rzewuskiego. 1865, 2 s.; Kościół w Podhorcach. Pismo proboszcza w sprawie wypłacenia należnych sum zapisanych przez Leona Rzewuskiego za odprawianie 24 mszy rocznie. 1876, 2 s.; Ustalenie pensji dla rządców. 1878, 5 s.; Ustalenie stosunku Zarządu Dóbr w Podhorcach do zarządu Lasów. 1878, 2 s.; Przydział drewna. 1884, 2 s.; Kontrakty dzierżawy, 1878, 1882, 1884–1885, 9 s.; Opisanie karczem w Podhorcach, Olesku, Zahorcach, Pleśniku. bd. [ok. 1880], 6 s.

⁴ Podh. II 158. Inwentarz rysunkowy zamku w Podhorcach (sporządzony przez Leona Rzewuskiego) 1859 (dodane: “Piwnica Zamkowa. Przychód i Rozchód wina w Piwnicach Zamku Podhoreckiego. Spisano dnia 1go września 1874”, “Zanotowanie ważniejszych robót koło zamku podhoreckiego (1869–1887)”, “Jego C. K. Wysokości Arcyksięcia Rudolfa w Zamku Podhoreckim w dniu 5-go lipca 1887”), ks., .., 51, [4], VI, 2 s.

⁵ Jerzy Skrzypczak, *Annus Domini...: księga gości Chorzelowa* (Mieliec: Samorządowe Centrum Kultury, 2000), 7.

таким чином характер таких відвідин, який відповідає Підгорецькому замку також: «Одні з'являлися тут часто, інші раз на кілька років, одні залишалися на довго, інші лише на кілька годин, на так званий “попас”, щоб напоїти коней, а ті модніші і заможніші, щоб долити бензину до своїх автомобілів...»⁶.

Збереглися чотири «Гостьові книги» з Підгорецького замку, записи в яких охоплюють період понад 100 років (1826–1935 рр.). Книги мають вигляд зшитків аркушів паперу формату А4 у твердій картонній палітурці (три книги), лише одна книга (Podh. 204) має шкіряну палітурку з залишками оздоблення (корона, символічне стилізоване під пояс кільце з написом «Podhorce» і місце від іншої деталі, найпевніше, родового герба Сангушків – «Погоня»). Обсяг книг коливається від 73 до 531 сторінки. Записи здійснені здебільшого чорнилом, трапляються записи олівцем, начерки гербів, замальовки, штампи. Ці книги є логічним і хронологічним продовженням одна одної, проте книга під шифром *Podh. II 204* зачіпає хронологічні рамки двох інших книг, а оздоблена гербом палітурка дає підстави припускати, що застосовували її для особливих гостей, наприклад таких, як ерцгерцог Рудольф, чий підпис розпочинає книгу (5 липня 1887 р.)⁷. Сторінки в книгах не завжди мають внутрішню нумерацію, що створює труднощі при цитуванні*. Записи в цих книгах на середину XIX ст. ще не мали систематичного характеру, тому трапляються довгі лакуни. Можливо, не всі відвідувачі вважали за необхідне залишити запис, або ж були інші причини (брак доступу всередину споруди, брак інформації про можливість внесення такого запису). Наприклад, із заповіту князя Владислава дізнаємося рік переходу замку у його власність: «...купив добра Podhorce w roku 1865...»⁸, інших документів із зафіксованою датою не вдалося відшукати. Натомість, у «Гостьовій книзі» ця інформація подана не настільки чітко і може свідчити про тривалий переговорний процес щодо купівлі, або ж про те, що якийсь період замок був закритий для відвідувачів: «...z Czartoryskich Sanguszkowa** 25 września 1841 i Władysław Sanguszko. Zamknął X. W. Sanguszko. Za jego

⁶ Ibid., 8.

⁷ Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [1].

* Загальну кількість сторінок полічено вручну і при цитуванні зазначено у квадратних дужках.

⁸ ARS 2, Testament Władysława Sanguszki i odpis do niego, s. 77.

** Із контексту зрозуміло, що йдеться про Клементину Сангушкову – матір кн. Владислава; Józef Długosz, “Sanguszkowa z Czartoryskich Klementyna Maria Teresa (1780–1852)”, in *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. 34/4 (143) (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993), 522–523.

własności następują nowe wpisy. Konstanty Belkowski 11/8 [1]877*...»¹.

Частота записів у «Гостьові книги» залежала від характеру та скрупульозності відвідувача. Більше того, власник замку, князь Євстахій, жодного разу власноручно не здійснив такого запису. Однак інформація про його візити опосередковано наявна через записи дружини чи бурграфія. Це може свідчити як про скрупульозність останніх, так і про трактування ними книги як публічної, що мала б викликати зацікавлення у майбутніх відвідувачів, а також стати, з часом, частиною історії замку. Наприклад, це підтверджують такі записи: «10^{go} czerwca 1895 zajechała tu poraz pierwszy pani domu tego, Konstancya z Zamoyskich Sanguszkowa z mężem»², «Dnia 2^{go} stycznia 1898 r. przybyliśmy do Podhorzec. Dnia 4^{go} i 5^{go} stycz[nia] polowanie się odbyło... Zabawiliśmy w kochanych Podhorcach do 8^{go} stycznia i z żalem, jak zawsze, drogi ten zamek opuszczamz, wracając do Lwowa, gdzie sejm 10^{go} b. m. się zbiera i gdzie namiestnika liczne wzywają obowiązki»³. Ставши вдовою, Констанція Сангушкова досить часто з сином навідується до замку і залишає відповідні записи в «Гостьових книгах»: «Dnia 22 sierpnia 1906 r. zajechał tu po raz pierwszy Romcio [Роман Сангушко] w wieku lat 5^{ciu} z Matką i Siostrą Maryą-Leoną Felicjanką. Przybył też ulubiony Kucyk z furmanem Leonem i Hanusia, piastunka»⁴, «Wyjeżdżamy z wilkim żalem po 3-tygodniowym z górą pobzie z drogich, prześlicznych Podhorzec. 15 września 1906»⁵, «Po 6^{cio} tygodniowym pobycie wyjeżdżamy do Gumnisk na zimowe leże. 29/X 1907 r.»⁶; «Spędziliśmy w Podhorcach kochanych 3 tygodnie... 14/X 1909»⁷, «Po 2 miesięcznym pobycie wyjeżdżamy... 25/X 1911»⁸, «...20 maja 1913. Żal wielki wyjeżdżać, bo Podhorce w szacie wiosennej cudowne»⁹, «Po najmiłszym, jak zawsze, pobzie w drogich Podhorcach, tym razem dłuższym, bo od 1 września do 5^{go} listopada, wyjeżdżamy z największym żalem z tego prawdziwego rajulu!»¹⁰,

Po pięcioletniowym pobycie w drogich Podhorcach, upojeni ich czarem, z żalem wielkim je opuszczamy... 12/X 1928 r.»¹¹; «Po 8^{mie} tygodniowym pobycie w drogich Podhorcach... 10/XI 1930 r.»¹², «Od 5^{go} września do 17^{go} paźdz. 1931 r.: w drogich Podhorcach...»¹³, «Od 19^{go} paźdz. do 19^{go} listopada 1932 r. w drogich Podhorcach»¹⁴; «Sześć tygodni spędzonych w drogich Podhorcach... 17/XI 1834 r.»¹⁵, «1935 r. Od 7^{go} X do 9^{go} XI w ciszy i pokoju, w cudną jeseń...» (останній запис)¹⁶.

Варто зауважити, що відповідно до записів у «Гостьових книгах», найчастіше замок відвідували гості в період із кінця весни до середини осені, що зумовлено сприятливими погодними умовами і можливістю доїзду ґрунтовими дорогами. Відвідини замку пізно восени чи взимку часто були пов'язані з полюванням. Варто зазначити, що полювання мало характер не лише відпочинку і хобі, а й можливості для місцевих чиновників зустрітися з князем Євстахієм і обговорити найрізноманітніші питання, особливо в час його перебування на високій посаді – намісника Галичини (25 вересня 1895 р. – березень 1898 р.). Один із записів Констанції: «Dnia 4go i 5go stycz[nia] [1898] polowanie się odbyło. Przybyli na nie: Kazimierz Hr. Młodecki, Marceli Hr. Tyszkiewicz z Brodów, PP. Starosta Rober, Inżynier Krobicki ze Złoczowa, Pan Ujejski, Pan Pansza, Pan Horodyński i P. Jasiński. Zabito przez te 2 dni: 1 rogacza, 4 lisy i 32 zające...»¹⁷.

«Гостьові книги» є передусім багатою базою імен відвідувачів замку за понад столітній період. Збережені записи демонструють, що замок був відкритий для представників різних соціальних груп. Окрім цікавості до непересічного архітектурного об'єкта, кожен із гостей мав свої причини завітати туди: освітні поїздки, святкування річниць історичних подій, візитації місцевих релігійних об'єктів, наукові дослідження фондів замку, відвідини власників замку, туристичні вояжі як форма відпочинку чи випадкова нагода проїжджати повз. Типологізувати відвідувачів замку досить складно, зважаючи на їх кількість і брак, як правило, інформації про обставини відвідин. Можна лише спробувати виокремити кілька найяскравіших категорій, які демонструють палітру відвідувачів:

* Відразу після запису князя Владислава іде автограф, датований 1877 р. Однак записи на наступних 52 сторінках датовано 1867–1877 рр. Це дає підстави припустити, що Константин Бельковський зробив запис саме в цьому місці випадково.

¹ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), 5.

² Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [17]

³ Ibid., [21].

⁴ Ibid., [27].

⁵ Ibid., [28].

⁶ Ibid., [30].

⁷ Ibid., [36].

⁸ Ibid., [39].

⁹ Ibid., [42].

¹⁰ Ibid., [44].

¹¹ Ibid., [68].

¹² Ibid., [74].

¹³ Ibid., [76].

¹⁴ Ibid., [77].

¹⁵ Ibid., [79].

¹⁶ Ibid., [80].

¹⁷ Ibid., [21].

Категорія гостей	Час перебування	Відвідувачі
Представники правлячих династій	16 вересня 1839 р.	Ерцгерцог Франц Карл, син цісаря Франца II ¹
	5 липня 1887 р.	Ерцгерцог Рудольф ²
	22 червня 1917 р.	Цісар Карл I Габсбург ³
	27 липня 1917 р.	Цісар Вільгельм II Гогенцоллерн ⁴
Літератори	12 листопада 1891 р.	Генрік Сенкевич ⁵
Родичі (найчастіше)	Замойські, Чарторийські, Браніцькі, Потоцькі, Любомирські, Сапеги*	
Члени аристократичних родів	Дідушицькі (сусіди з Пеняк), Борковські, Яблонівські, Бадені та інші	
Дослідники (фотографи, історики, мистецтвознавці)	18 жовтня 1877 р.	Едвард Тжемеський (Edward Trzemeski), фотограф (Львів) ⁶
	20 жовтня 1877 р.	Рудольф Пуїль (Rudolf Püill), фотограф (Відень) ⁷
	19 вересня – 6 жовтня 1909 р.	Станіслав Заборовський (Stefan Zaborowski), фотограф ⁸
	16 вересня 1933 р., 21 жовтня 1934 р.	Рудольф і Юлія Мекіцькі (Rudolf i Julia Mekicki), фотографи ⁹
Відомі суспільні постаті (представники влади, представники громадських організацій, релігійні діячі, викладачі, власники бізнесу тощо)	4 вересня 1881 р.	Леопольд Бачевський ¹⁰
	24 серпня 1881 р.	граф Ян Шептицький ¹¹ , С. [Станіслав Марія] Шептицький ¹² , К. [Казимир Марія (Климентій)] Шептицький ¹³ (Jan hr. Szeptycki... St. Szeptycki, K. Szeptycki) ¹⁴
	1 червня 1874 р., 11–12 червня 1895 р.	Митрополит Львівський Сильвестр Сембратович із делегацією ¹⁵
Учні шкіл/гімназій	13 червня 1875 р.	6-й клас Тернопільської гімназії на чолі з гімназійним професором Ігнатієм Солтисом (список учнів) ¹⁶
	2 червня 1879 р.	Гімнастичне товариство «Сокіл» (список учасників) ¹⁷
	20 травня 1883 р.	2-й і 3-й клас Золочівської гімназії ¹⁸
Гості з інших країн	17 серпня 1867 р.	«Князь з Азії» ¹⁹
	27 вересня 1909 р.	Делегація зі Швеції за участю директора Королівського музею ([Rudolf Cedarshoy...]) ²⁰

¹ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [2].

² Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [1].

³ Ibid., [60].

⁴ Ibid., [61].

⁵ Ibid., [13].

* У генеалогіях Сангушків, укладених у середині XIX ст., зроблено акцент не лише на скрупульозному переліку всіх представників роду, наявні додаткові записи, які вказують на спорідненість із певними аристократичними родами (Teka 576,6. Sanguszeko Roman Adam. Genealogia książąt Olgerdowiczów Sanguszków ułożona przez Adama Korwin Maliszkiewicza. 1854, 2 s.). Варто зауважити, що на другу половину XIX ст. кількість далеких родичів для Сангушків була настільки значною, що для зручності Сангушків та замкових бурграбів було укладено робочі генеалогії представників найближчих родин на той час (Podh IV/LXXI, 51. Sanguszkowie. Genealogie rodzin spokrewnionych z Sanguszkami. k. XIX-1 – cz. XXw., 11 ark.).

⁶ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [74].

⁷ Ibid., [74].

⁸ Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [35]; P. Sang. 111 1909–1910. Fotografie. Sztuk 75; P. Sang. 110, 1909–1910. Klisze szklane. Sztuk 76.

⁹ Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [79]

¹⁰ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [111].

¹¹ Magdalena Nowak, Stanisław Stępień, “Szeptycki Jan Kanty Remigiusz (1836–1912)”, in *Polski Słownik Biograficzny*, no. 48/2 (197), komitet redakcyjny: Irena Homola-Skapska ... [et al.], (Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 2012), 236–238.

¹² Piotr Mikietyński, “Szeptycki Stanisław Maria Jan (1867–1950)”, in *Ibid.*, 249–255.

¹³ Stanisław Stępień, “Szeptycki (Szeptyc’kyj) Kazimierz Maria”, in *Ibid.*, 241–243.

¹⁴ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [107].

¹⁵ Ibid., [34]; Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [17]

¹⁶ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [34–35].

¹⁷ Ibid., [79–80].

¹⁸ Ibid., [13–132].

¹⁹ Ibid., [11]. Країну походження не вказано. Запис здійснено в’язю. Під записом польською підпис про візит.

²⁰ Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), [33].

Однак варто зазначити, що така база відвідувачів не є вичерпною, зважаючи на необов'язковість внесення записів до цих книг під час перебування в замку. Яскраво ілюструє це ситуація з художником Яном Матейком (1838–1893). Молодий митець познайомився з Сангушками ще в 1861 р.: тоді кн. Владислав Сангушко був чи не першим, хто придбав його полотно («Смерть Ваповського») за значну суму – 800 флоринів¹. Напевно, саме тоді Ян Матейко познайомився з кн. Євстахієм, молодшим на чотири роки. Відомо, що в липні 1871 р. та жовтні 1882 р. художник відвідував замок, але в «Гостьовій книзі» нема жодної згадки². Збереглося лише кілька його начерків інтер'єрів і фасадів замку³. Можна припустити: митець, відомий своїми полотнами на історичні сюжети, міг відвідувати замок як на запрошення власників, так і через власні мистецькі зацікавлення, зважаючи на багаті зібрання одягу, зброї та полотен у замку⁴. Це знайомство Яна Матейка і кн. Євстахія мало формат як дружби, так і співпраці, зокрема, щодо збирання коштів на відновлення Вавельського замку в Кракові⁵.

Більшість записів у «Гостьових книгах» зроблено польською мовою, однак є і українською, англійською, французькою, німецькою, арабською. Записи, як правило, є хаотичними і неакуратними, що створює труднощі в їх прочитуванні. Однак трапляються записи дуже акуратні, яким відведено окремі сторінки, що свідчить про особливу увагу до гостя, як-от: «5 VII 1887, *Arcyksiążę Rudolf, następca tronu (syn cesarza Franca Józefa)*», чи «1.06.1874, 11–12.06.1895, *Xiądz Metropolita Lwowski Sylwester Sembratowicz z delegacją*», «22.06.1917, *Cesarz Karol I Habsburg*», «27.07.1917, *Cesarz Wilhelm II Hohenzollern*». Також у книгах є графічні акценти – виділення кольоровими олівцями певних автографів, зазвичай особливо близьких для власників гостей (родичів, найближчих друзів) або знакових державних чи суспільних постатей.

«Гостьові книги» є як самодостатнім, так і допоміжним джерелом під час дослідження інформації про перебування в замку осіб у певний

час. Також ці книги містять цінну інформацію щодо зростання уваги до замку та все популярнішої практики його туристичних відвідин. Записи в цих книгах можна трактувати також як певну культурну практику відвідувачів родинних маєтків, які мали історичну вагу, а також як ознаку доброго тону та можливості самих відвідувачів внести своє ім'я в книгу і проглянути перелік попередніх гостей та їхні відгуки. Водночас, такі записи були однією з форм звітності бурграбія перед власником, який досить рідко бував на місці. Це підтверджують не лише нечасті записи про відвідини замку самими Сангушками, а й кореспонденція між бурграбіями і власниками в найрізноманітніших господарчих і адміністративних питаннях – від придбання насіння квітів для клумб біля замку, виділення вина з замкових пивниць на прийом комісії в справах лісу до справ оренди місцевої броварні, листів від осіб, котрі шукали роботу управителів фільварком, виборів місцевого вейта, місцевих пліток про зникнення картин, виділення коштів на ремонт даху і вікон після буревію та інше⁶.

Князь Євстахій мав активне суспільне і політичне життя починаючи з 70-х рр. XIX ст.: з 1873 р. – посол на Крайовий сейм у Львові; в 1890–1895 рр. – маршалок Крайового сейму у Львові; в 1873–1879 рр. – посол до Державної ради V каденції; з 20 вересня 1879 р. – член Ради панів (*Izby Panów*); 25 вересня 1895 – березень 1898 р. – намісник Галичини⁷. Констанція Сангушкова упорядкувала і видала політичні промови кн. Євстахія посмертно⁸. Політична кар'єра кн. Євстахія була однією з причин його відсутності в Підгорецькому замку, більше часу він проводив у Відні, Львові, Тарнові. Тому упродовж 36 років його володіння замок мав характер літньої резиденції. Як згадано вище, попри відсутність князя на місці, його рішення були обов'язковими у фінансових справах, судових спорах, апеляціях, укладенні договорів купівлі-продажу. Тому керував замком і володіннями кн. Євстахій за посередництва бурграбіїв і уповноважених (управителів маєтку і лісів). Зі зцілених документів нам відомі імена осіб, які

¹ Jan Matejko: wypisy biograficzne, opracował i przypisami opatrzył J. Gintel (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1955), 108.

² Stanisława Serafińska, *Jan Matejko. Wspomnienia rodzinne* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1958), 307; Marian Gorzkowski, *Jan Matejko. Epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu*, oprac. K. Nowacki i I. Trybowski (Kraków: Universitas, 1993), 231.

³ *Podhorce*, rys. 59, 83.

⁴ Jan Matejko, *Ubiory w Polsce 1200–1795 Jana Matejki*, układ il. Adam Stalony-Dobrzański (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1967).

⁵ Gorzkowski, *Jan Matejko*, 438, 480–481.

⁶ ARS 6, *Korespondencja gospodarza Eustachego Sanguszki* (1870–1890), 1210 s.; ARS 7, *Korespondencja gospodarza Eustachego Sanguszki* (1891–1903), 1662 s.; sygn. ARS 92, *Korespondencja Eustachy Sanguszki* (1842–1903) – układ według nadawców A–Sa (1850–1902), 886 s.; ARS 93, *Korespondencja Eustachy Sanguszki* (1842–1903) – układ według nadawców Sa–Ż+R (1850–1902), 634 s.

⁷ Kieniewicz, “Sanguszko Eustachy Stanisław (1842–1903)”, 478.

⁸ *Eustachy Sanguszko*, nakładem ks. Konstancyi Sanguszkowej (Kraków: W. L. Anczyc i Spółka, 1907).

виконували ці обов'язки. Відомі нам бурграбії: Антоній Кричинський (1869–1890), Владислав Кричинський (син) (1890–1894?), Кароль Петзл (?–1903), Антоній Шамлевич (серпень 1903 – червень 1906), Марцін Грабіковський (липень 1906–1925?). Відомі імена уповноважених: Станіслав Старшевський (маєток) і Юліуш Тобіс (ліс) (1882–1886, 1890–1906), Кароль Петрель (ліс, 1890–?), Хаїм Маєр Крел (управитель фільварків, 1890–?). Варто зазначити, що збережені бюджетні документи, які стосуються Підгорецьких володінь кн. Євстахія, свідчать про поступове зростання видатків на утримання замку від 600 злотих рейнських у 1881–1882 рр.¹ до 4243,39 злотого рейнського у 1886–1887 рр.², що також пов'язано з активізацією ремонтно-реставраційних робіт у замку.

Завдяки ініціативі Антонія Кричинського розпочалося ведення «Замкової хроніки», яка охоплює період 1876–1906 рр. (збережена в двох рукописних примірниках)³. Інформація, яка міститься в ній, висвітлює не лише перебіг реставраційних робіт, а й імена працівників, нещасні випадки під час робіт, опис робіт на території, прилеглої до замку, важливі події в історії роду Сангушків, замку, села (відкриття телеграфної станції (1906), відкриття школи (1876)), зміни бурграбіїв, а також метеорологічні особливості того часу. «Хроніка» стала своєрідним календарем місцевих подій, а інтенсивність і детальність записів залежала від важливості події та скрупульозності бурграбія. Найбільш інформативні записи належать Антонію Кричинському. Його справу продовжував на цій посаді син – Владислав, який навіть у 1894 р. видав коротку історію Підгорецького замку⁴. Внесені записи наступних бурграбіїв (Кароля Петеля, Антонія Шамлевича) дуже лаконічні. Натомість більш інформативні записи Марціна Грабіковського (1906–1925?). Його служба припала на час Першої світової війни, і саме йому завдячуємо збереженням архіву, організацією його транспортування до Гарнова. Також його авторству належить книга з детальною інформацією про стаціонарування в Підгорецькому замку протягом Першої світової війни різних військ⁵. Також одна з «Гостьових

книг» містить підписи з часів Першої світової війни, здебільшого військових⁶.

«Хроніка Підгорецького замку» є важливим джерелом для проведення мікроісторичних досліджень, адже містить низку даних, які не зафіксовані в жодних інших джерелах. Також це важливе джерело для дослідження історії замку та проведення реставраційних робіт за Сангушків. Зокрема, дізнаємося з «Хроніки»: «В 1869 р. дано нові балки над китайською залогою, привезено їх з буських лісів. На старих балках був вирізаний 1601 рік»⁷. Згадки про наявність дерев'яних балок із датою початку XVII ст. в конструкціях замку ще раз підтверджує існування укріпленої споруди, яка, вірогідно, стала основою для масштабних будівельних робіт у 1635–1640 рр. Саме ці дати, зазвичай, розглядають як час зведення замку, архітектурний проект якого пов'язують з Андреа дель'Акка та Гійомом Левасером де Бопланом⁸. Малоімовірним видається використання старої дерев'яної балки в цілком новій будівлі. Дослідник архітектури замку Адольф Шишко-Богущ також наголошував: «...Отож детальний аналіз мурів замку в Підгірцях переконливо свідчить, що мури його партеру і підвалів, а також їх склепіння походять з іншої, раннішої будівлі...»⁹.

Автори «Хроніки» були мешканцями замку та очевидцями описуваних подій. «Хроніка» створювалася для внутрішнього вжитку і не була опублікована, що збільшує підстави для довіри до зафіксованої в ній інформації.

«Хроніка» доповнює інформацію з «Гостьових книг» про відвідини замку власниками. Наприклад, «...zamek cały zlustrowany został przez JO Księcia, który zabawił wówczas w Podhorcach przez 10 dni. Objazd był 6 maja 1890...»¹⁰, «Od 4^{tego} - 6^{tego} sierpnia 1891 bawił w Podhorcach JOKsiążę Sanguszko, lustrując zamek i las...»¹¹, «Dnia 18^{go} grudnia 1891 przybył do Podhorcec JOKsiążę Marszałek celem urzędzenia polowania w lasach podhoreckich...»¹², «Od 4^{tego} do 6^{tego} lipca 1892 bawił w Podhorcach JOKsiążę Marszałek Sanguszko...»¹³.

Ще одним важливим комплексом матеріалів до вивчення діяльності Сангушків у Підгорецькому

¹ ARS 2, Testament Władysława Sanguszki i odpis do niego, 297.

² Podh. IV/XVI, Sanguszko Eustachy. Dobra podhoreckie. Dzierżawa, kontrakty kupna-sprzedaży (1866–1867), 11.

³ Podh. II 158, Inwentarz rysunkowy zamku w Podhorcach (sporządzony przez Leona Rzewuskiego) 1859 (dodane "Zanotowanie ważniejszych robot koło zamku Podhoreckiego (1869–1887)"), ks.; Podh. II 185. Kronika podhorecka, 1876–1906, ks.

⁴ Władysław Kryczyński, *Zamek w Podhorcach* (Złoczów: Nakładem i drukiem Wilhelma Zukarkandla, 1894).

⁵ Marian Grabikowski, *Zamek podhorecki w okresie wielkiej wojny 1914–1920: kronika burgrabiego M. Grabikowskiego* (Gumńska: Archiwum XX. Sanguszków), 1931.

⁶ Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), [45–64].

⁷ Podh. II 185. Kronika podhorecka, 1876–1906, 6.

⁸ Kryczyński, *Zamek w Podhorcach*, 12; *Podhorce*, 9; Bania, *Dzieje pałacu*, 98–99.

⁹ Adolf Szyszko-Bohusz, "Podhorce". *Sztuki Piękne* 1 (1924–1925): 155.

¹⁰ Podh. II 185. Kronika podhorecka, 1876–1906, 11.

¹¹ Ibid., 12.

¹² Ibid., 13.

¹³ Ibid., 14.

замку є тарновські архівні матеріали. Зокрема, матеріали Дієцезіального архіву в Тарнові, які детально опрацювала його архівістка – Ангела Солтис¹. Основа окремого фонду «Архіву князів Сангушків» – це приватний архів Констанції Сангушкової, який до 1945 р. зберігався в маєтку Сангушків у Гумніських, біля Тарнова. Як зауважує дослідниця, доля цього архіву була тісно пов'язана з долею його власниці, що вводить нас у вимір соціальної історії архіву. Після її виселення з маєтку в Гумніських у 1945 р., останній рік життя вона провела в будинку при Тарновській катедрі, тому її приватний архів став частиною Дієцезіального архіву (понад 10 тисяч документів, зокрема фотографії і кліше)². Серед цих матеріалів значна частина стосується саме періоду, коли власниками Підгорецького замку були вдова Констанція і її син Роман. Це, здебільшого, візуальні матеріали (фотографії і кліше Стефана Заборовського, Рудольфа і Юлії Мекіцьких, 1860–1939 рр. та невідомих фотографів) (syg. 110–124), рукопис праці Адольфа Шишко-Богуша з 1912 р. «*Zamek w Podhorcach i otoczenie. Część architektoniczna*»³, рукопис праці Миколая Пйотровського⁴. Фонд містить і особисті документи, відзнаки та речі кн. Євстахія, найбільш цінні для вдови (P. Sang. 150–160), а також кореспонденцію Констанції, наприклад із бурграбієм Підгорецького замку⁵. Варто зазначити, що Констанція Сангушкова виявляла більше зацікавлення мистецькою вартістю Підгорецького замку, аніж її чоловік. Про це свідчать часті приїзди, підтримка і фінансування наукових досліджень замкових зібрань (проект монографії

замку, кореспонденція з М. Соколовським⁶; дослідження творчості художника XVIII ст. Шимона Чеховича Юзефою Оранською⁷). Констанція Сангушкова листувалася з західноєвропейськими мистецькими галереями, співпрацювала з тогочасними митцями (Войцех Коссак, Антоній Мадейський⁸).

Після смерті чоловіка і аж до 1922 р. Констанція з сином часто подорожували Західною Європою (Франція – м. Тур, вілла «Les Fontaines» (до 1917); м. Біарріц, вілла «Lis» (1917–1919); м. По, вілла «Marie Madelaine» (1919–1922)), що було спричинено як Першою світовою війною, так і станом здоров'я кн. Романа. У 1922 р., коли кн. Роман досяг повноліття, вони повернулися до своїх володінь. З цього часу він разом із матір'ю активно займався відновленням Підгорецького замку після стаціонарування в ньому військ. Князь Роман часто приїздив автомобілем із рідними і друзями і навіть здійснював польоти на аероплані, про що свідчать збережені фото замку з висоти пташиного польоту. Також він сприяв проведенню літніх таборів у Підгірцях і Верхославицях для учнів Школи мистецтв із Варшави⁹. В міжвоєнне двадцятиліття простір Підгорецького замку за сприяння власників стає майданчиком для зустрічей науковців і суспільних діячів (річниця перемоги під Віднем у 1933 р.¹⁰, з'їзд Товариства музеїв у Польщі у Львові і виїзд до Підгірців (12–14 червня 1937 р.)¹¹). Варто зазначити, що суспільна увага, яку приділяли замку, була пов'язана з його важливим місцем у національній пам'яті про Польську державу. Це прослідковується особливим чином у патріотичних коментарях у «Книгах гостей» особливо до 1918 р. – часу проголошення незалежності Польщі, а, зокрема, у міжвоєнному десятилітті замок набуває практичного

¹ Angela Sołtys, «Klische z Podhorzec», *Spotkania z Zabytkami* 21, 1 (1997): 13–15; Angela Sołtys, «Kolekcja z Podhorzec w zbiorach Muzeum Okręgowego w Tarnowie», *Semper Fidelis* 5 (1995): 20–22; Angela Sołtys, «Zbiory z Podhorzec», *Art and Business* 1/2 (1996): 93–94; Angela Sołtys, «Archiwalia sanguszkowskie w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie», in *Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie* (Tarnów: Muzeum Okręgowe, 2007), 9–14.

² Sołtys, «Archiwalia sanguszkowskie», 12; Sołtys, «Klische z Podhorzec», 15.

³ P. Sang. 125 Zbiór Sanguszków. Adolf Szyszko-Bohusz: «Zamek w Podhorcach: otoczenie. Część architektoniczna przez...», 12. X. 1910 Kraków». Zeszytów 2. 32 s.; P. Sang. 126. Adolf Szyszko-Bohusz: Podhorce, rekonstrukcja wyglądu budowli w stanie z około 1640 roku. Obraz. Ok. 1910. Sztuk 1. Adolf Szyszko-Bohusz, *Podhorce*, «Sztuki Piękne», t. I: 1924–1925, s. 149–164.

⁴ P. Sang. 138. Rękopisy Mikołaja Piotrowskiego. 158 s.; Piotrowski M. «Podhorce (dawny gród i zamek). Szkic historyczno-informacyjny z 8 ilustracjami» (Tarnów: Wydanie Archiwum XX Sanguszków w Gumniskach, 1931).

⁵ P. Sang. 12 (Grabikowska-Grabiński). Teczka III. Zbiór Sanguszków. Korespondencja Konstancji z Zamoyskich Sanguszkowej z lat 1901–1925. Listy od następujących: Grabikowska Helena 1912, 1914 (2), s. 1–8; Grabikowska Waleria b. d. s. 9–10; Grabikowski Marcin 1901–1914, 1921–1925 (35 + 4 zał.), s. 11–134.

⁶ P. Sang. 37 (Sawicka-Sroka). Teczka IX. Zbiór Sanguszków. Korespondencja Konstancji z Zamoyskich Sanguszkowej; pojedyncze listy do Eustachego Stanisława i Romana Władysława i Piotra Sanguszków z lat 1881–1944. Listy od następujących: Sokolowski Marian 1903–1910 (15), s. 279–314.

⁷ Podh IV/LIV, [Konstancja Sanguszkowa], 210.

⁸ ARS 95. Korespondencja. Konstancja z Zamoyskich Sanguszkowa (1864–1946?) – Antoni Madecki (1911–1919), s. 515–593.

⁹ Kazimierz Karoleczak, «Sanguszko Roman Władysław (06.07.1901–26.09.1984)», in *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło (Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne, 2010), 388.

¹⁰ P. Sang. 104. Lista gości zaproszonych na uroczystości 250 rocznicy Odsieczy Wiednia w Podhorcach w 1933, s. 45–64; Zawiadomienia o niemożności wzięcia udziału w obchodach 250 rocznicy Odsieczy Wiednia w Podhorcach od następujących osób: dr Ludwik Grajewski Lwów 1933 s. 65–68; Feliks Kopera Kraków 1933 s. 69–70; Franciszek Paschalski, Warszawa 1933, s. 71–74; Kazimierz Tytszkowski, Lwów 1933, s. 75–78; Szef Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP (brak podpisu) (Warszawa 1933) s. 79–82.

¹¹ P. Sang. 82. Teczka XVI. Zbiór Sanguszków. Korespondencja..., 355.

виміру «місця пам'яті». У 1936 р. знято короткометражний фільм «240. rocznica śmierci króla Jana III Sobieskiego» зі сценами у Підгірцях¹. В одній із сцен фігурує «горіх Собеського», який нібито власноручно посадив король².

Усім представникам роду Сангушків, які володіли замком, вдалося дотриматися умов, які поставив останній власник із Жевуських – Леон, до нових власників, а саме: залишити доступ до замку громадськості (відкритий музей), відправляти месу за членів роду Жевуських у замковій каплиці, використовувати доходи з замку на його реставрацію і збагачення зібрань³. Наприклад, для того, щоб залишити замок відкритим для гостей, новим власникам довелося використовувати як житлові приміщення кімнати 1-го поверху, в які потрапляло менше денного світла і які було складніше обігріти. Зали для відвідувачів були на 2-му поверсі, а 3-й поверх, як стверджують дослідники, являв собою складські приміщення, де зберігалися речі, що потребували ремонту⁴.

Вдова Констанція у пам'ять про чоловіка і його внесок у відновлення замку встановила в замковій каплиці меморіальну таблицю з його погруддям. До нашого часу збереглася лише таблиця з таким написом:

*«Zamek ten i kościół
Szczęśliwej przeszłości pomniki
Eustachy księżę Sanguszko
MDCCCXLII – MCMIII
z upadku podźwignął
Bogu i przodkom na chwałę
Sobie, rodakom, potomnym na serc ukrzepienie»⁵.*

Друга світова війна застала Констанцію Сангушко в Гумніських, а після зайняття маєтку німцями у 1945 р. вона доживала віку в будинку при Тарновській катедрі, де померла 15 травня 1946 р.⁶ Князь Роман Сангушко на момент початку війни перебував в Угорщині, згодом у Римі, Парижі, далі емігрував до Нью-Йорка,

а звідти в Бразилію, де і тепер проживають його нащадки⁷.

Джерельна база для досліджень ролі Сангушків в історії Підгорецького замку є досить широкою і стосується найрізноманітніших сфер їхньої діяльності: реставраційної, мистецької, господарчої, суспільної, політичної та ін.

«Гостьові книги» дають змогу прослідкувати динамічну складову минулого замку, а саме частоту відвідин, імена гостей, час і причини приїзду, враження від перебування. Також коментарі до автографів проливають світло на значення, яке надавалося замку як «місцю пам'яті». Автографи, виокремлені графічно чи на окремих сторінках, зазвичай належать знаковим постатям і можуть свідчити про особливе значення замку як резиденції, яку обов'язково варто було відвідати, щоб поспілкуватися з впливовими власниками або помилуватися цінними артефактами, бібліотекою, парками. Водночас, записи українською про відвідини і прийом із ночівлею греко-католицького духовенства в замку, а також записи на їдиш свідчать про прагнення власників замку бути відкритими і підтримувати добрі міжетнічні відносини, навіть на мікрорівні села, адже у тогочасних Підгірцях мешкало населення польської, української («руської») та єврейської національностей.

«Замкова хроніка» дає можливість досліджувати мікроісторичні сюжети в історії села, замку і місця в них Сангушків. Це цінне джерело для дослідження перебігу реставраційних робіт, імен майстрів, походження будівельних матеріалів, імен управителів замку та їхньої діяльності.

Комплекс тарновських матеріалів архіву Сангушків є прикладом особистого архіву Констанції Сангушкової, а отже містить найважливіші для неї приватні документи, фотографії. Ці матеріали відкривають нові можливості для ближчого знайомства з Сангушками, не тільки як представниками заможного аристократичного роду, а й людьми з непростими долями на тлі переломних моментів початку ХХ століття. Ці матеріали допомагають привідкрити завісу приватних відносин власників і замку: фотографії з будівельних робіт, полювань, негативи з ретроавтомобілями на замковому подвір'ї і часті приїзди, зафіксовані у «Книгах гостей», у пошуках спокою на природі, віддаленій від великих міст.

Архівні матеріали, які зберігалися в Підгорецькому замку, більшою мірою вціліли, попри

¹ Film “240. Rocznicą śmierci króla Jana III Sobieskiego”, film med 06. 1936, video, 06:59, <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=pl%2Fnode%2F4211>.

² P. Sang. 113/1a; P. Sang. 114/9; P. Sang. 114/12.

³ Podh. IV/XIV, Sanguszko Eustachy. Podhorce. Sprawy kościoła. 1871, 8 s.

⁴ Podhorce: dzieje wnętrza pałacowych i galerii obrazów, 30.

⁵ «Цей замок і костел, пам'ятники щасливого минулого, князь Євстахій Сангушко (1842–1903) з упадку підняв, Богу і предкам на славу, собі, землякам і нащадкам на зміцнення духу» [пер. авт.]. Agnieszka Biedrzycka, *Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie. T. 1, Ziemia lwowska dawnego województwa ruskiego*, pod red. W. Drelicharza; oprac. A. Biedrzycka (Kraków: Towarzystwo Naukowe «Societas Vistulana», 2005), 360.

⁶ Danowska, “Sanguszkowa Konstancja (1864–1946)”, 389.

⁷ Biernacki, “Sanguszko Roman Władysław Stanisław Andrzej”, 509–510.

розпорошеність. Допомогає у їхній ідентифікації не лише дослідження історії переміщення архіву, а й наявність на них відтиску спеціальної архівної печатки.

Збережені джерела дають можливість реконструювати мікросюжети, які стосуються як історії

замку, так і історії роду Сангушків. Використання цих джерел у подальших дослідницьких роботах може створити належний ґрунт для майбутніх відновлювальних робіт, а також привнести «живі», «людські сюжети» в архітектурну та мистецьку історію замку.

Bibliographic References

- Aftanazy, Roman. *Materiały do dziejów rezydencji. T. VIIa, Dawne województwo Ruskie: Ziemia Halicka i Lwowska*. Warszawa: Instytut sztuki PAN, 1990.
- Aftanazy, Roman. *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. T. VIIIb, Dawne województwo Ruskie: Ziemia Halicka i Lwowska*. Warszawa: Instytut sztuki PAN, 1990.
- Archiwum Narodowe w Krakowie, zesp. 637. Archiwum Sanguszków:
- ARS* 2. 1. Tytuły własności (testamenty, pełnomocnictwa, akta w sprawach dziedziczenia dóbr) 1735–1917; 2. Dzierżawy 1761–1894; 8. Akta różne, osobiste 1729–1890. (Testament Władysława Sanguszki i jego odpis, s. 65–79; Opracowania spadkowe, s. 834–840) – 1306 s.
- ARS 6. Korespondencja gospodarza Eustachego Sanguszki (1870–1890). – 1210 s.
- ARS 7. Korespondencja gospodarza Eustachego Sanguszki (1891–1903). – 1662 s.
- ARS 92. Korespondencja. Eustachy Sanguszko (1842–1903) – układ według nadawców A–Sa (1850–1902). – 886 s.
- ARS 93. Korespondencja. Eustachy Sanguszko (1842–1903) – układ według nadawców Sa–Ż+R (1850–1902). – 634 s.
- ARS 95. Korespondencja. Konstancja z Zamoyskich Sanguszkowa (1864–1946?) – układ według nadawców A–P (1890–1931). – 680 s.
- Teka** 576,6. Sanguszko Roman Adam. Genealogia książąt Olgerdowiczów Sanguszków ułożona przez Adama Korwin Maliszkiewicza, 1854. – 2 s.
- Podh.*** II. 76. Księga zwiedzających zamek podhorecki (1826–1834), ks., [73] s.
- Podh. II 158. Inwentarz rysunkowy zamku w Podhorcach (sporządzony przez Leona Rzewuskiego) 1859 (dodane: “Piwnica Zamkowa. Przychód i Rozchód wina w Piwnicach Zamku Podhoreckiego. Spisano dnia 1go września 1874”, “Zanotowanie ważniejszych robót koło zamku podhoreckiego (1869–1887), “Jego C. K. Wysokości Arcyksięcia Rudolfa w Zamku Podhoreckim w dniu 5-go lipca 1887”), ks., 51, [4], VI, 2 s.
- Podh. II 185. Kronika podhorecka, 1876–1906, ks., [18] s.
- Podh. II 189. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1835–1898), ks., [531] s.
- Podh. II 191. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1923–1930), ks., [100] s.
- Podh. II 204. Księga autografów zwiedzających zamek w Podhorcach (1887–1935), ks., [80] s.
- Podh. IV/XIV. Sanguszko Eustachy. Podhorce. Sprawy kościoła. 1871. – 8 s.
- Podh. IV/XV. Rzewuski Leon. Roczne czynsze i dochody w Podhorcach. 1886. – 1 s.; Spis książek i aktów [...] pozostałych z folwarków własnej administracji dóbr Podhorce. 1886. – 2 s.; Sanguszko Eustachy. Zachorce. Dobra podhoreckie – wykaz dochodów z prawa propinacyjnego. 1880 – 10 s.; Asygnacja na drewno dla plebanii. – 1882. – 1 s.; Opisanie karczmy i młyna w Stawkach. bd. [ok. 1880]. – 2 s.; Dobra podhoreckie. Kontrakt zamiany parcel. 1870, 1881. – 4 s.; ...Zobowiązanie wypłacenia rządcom sum obiecanych przez Leona Rzewuskiego. 1865. – 2 s.; Kościół w Podhorcach. Pismo proboszcza w sprawie wypłacenia należnych sum zapisanych przez Leona Rzewuskiego za odprawianie 24 mszy rocznie. 1876. – 2 s.; Ustalenie pensji dla rządców. 1878. – 5 s.; Ustalenie stosunku Zarządu Dóbr w Podhorcach do zarządu Lasów. 1878. – 2 s.; Przydział drewna. 1884. – 2 s.; Kontrakty dzierżawy. – 1878, 1882, 1884–1885. – 9 s.; Opisanie karczem w Podhorcach, Olesku, Zahorcach, Pleśniku. bd. [ok. 1880]. – 6 s.
- Podh. IV/XVI. Sanguszko Eustachy. 11. Dobra podhoreckie. Dzierżawa, kontrakty kupna-sprzedaży. 1866–1867. – S. 1–7; 12. Bilans za rok 1886/1887. 1887. – 6 s.; Serwituty. 1869. – 6 s.; 13. Ubezpieczenia od ognia. 1866. – 1 s.; 14. Sprawozdania z gospodarki leśnej. 1884. – 2 s.; 15. Budżet. Bd. [ok. 1880]. – 2 s.; 16. System gospodarstwa lasów Państwa Podhorce. 1882. – 17 s.; 17. Kontrakt kupna-sprzedaży. 1873. – 2 s.; 18. Parafia rz. kat. w Podhorcach. 1871. – 2 s.
- Podh. IV/LIV. 143–147. Rzewuscy. Majątkowe; 181–184. Sanguszko Roman. Biblioteka i archiwum. Opracowanie monografii, rachunki, organizacja wystaw, statut czytelnicy w Podhorcach (1883–1930), 8 s; 222. Sanguszko Władysław. Dodatek do testamentu mego. 1860. – 2 s.
- Podh. IV/LXXI. 51. Sanguszkowie. Genealogie rodzin spokrewnionych z Sanguszkami. k. XIX-1 – ćz. XXw. – 11 ark.
- Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (ADTr.), zesp. *Archiwum XX. Sanguszków*:
- P. Sang. **** 12 (Grabikowska-Grabieński). Teczka III. Zbiór Sanguszków. Korespondencja Konstancji z Zamoyskich Sanguszkowej z lat 1901–1925. Listy od następujących: Grabikowska Helena 1912, 1914 (2) – S. 1–8.; Grabikowska Waleria b. d. – S. 9–10.; Grabikowski Marcin 1901–1914, 1921–1925. – S. 11–134.
- P. Sang. 37. (Sawicka-Sroka). Teczka IX. Zbiór Sanguszków. Korespondencja Konstancji z Zamoyskich Sanguszkowej; pojedyncze listy do Eustachego Stanisława i Romana Władysława i Piotra Sanguszków z lat 1881–1944. Listy od następujących: Sokołowski Marian 1903–1910 (15). – S. 279–314.
- P. Sang. 82. Teczka XVI. Zbiór Sanguszków. Korespondencja, papiery o charakterze prawno-majątkowym, materiały do działalności naukowej, społecznej i gospodarczej XX. Sanguszków dotyczące Eustachego Stanisława, Konstancji z Zamoyskich i Romana Władysława Sanguszków, korespondencja Zarządu Archiwum XX. Sanguszków w Gumniskach oraz pojedynczo papiery Kazimierza Lubomirskiego i Stanisława Kostki Zamoyskiego z lat 1888–1943. – 378 s.
- P. Sang. 104. Lista gości zaproszonych na uroczystości 250 rocznicy Odsieczy Wiednia w Podhorcach w 1933 r. – S. 45–64; Zawiadomienia o niemożności wzięcia udziału w obchodach 250 rocznicy Odsieczy Wiednia w Podhorcach od następujących osób: dr Ludwik Grajewski Lwów 1933 – S. 65–68; Feliks Kopera Kraków 1933 – S. 69–70; Franciszek Paschalski, Warszawa 1933. – S. 71–74; Kazimierz Tyszkowski Lwów 1933 s. 75–78.

* ARS – Archiwum Rodzinne Sanguszków.

** Teki – Teki arabskie – частина архіву Сангушків, впорядкованого архівістом Броніславом Горчаком (назва від нумерації тек арабськими цифрами, на противагу «римським текам» із нумерацією римськими цифрами).

*** Podh. – Archiwum Podhoreckie (odpis inwentarza kartkowego sporządzonego przez Bogusława Ratusińskiego).

**** P. – akta personalne; Sang. – Sanguszkowie.

- P. Sang. 111. 1909–1910. Fotografie. Sztuk 75; P. Sang. 110. 1909–1910. Klisze szklane. – Sztuk 76.; Szef Kancelarii Cywilnej Prezydenta RP (brak podpisu) (Warszawa 1933) – S. 79–82.
- P. Sang. 113. 1933–1939. Fotografie. – Sztuk 14.
- P. Sang. 114. 1910–1939. Fotografie. – Sztuk 41.
- P. Sang. 125. Adolf Szyszko-Bohusz: “Zamek w Podhorcach: otoczenie. Część architektoniczna, 12. X. 1910 Kraków”. *Zeszytów 2.* – 64 s.
- P. Sang. 126. Adolf Szyszko-Bohusz: Podhorce, rekonstrukcja wyglądu budowli w stanie z około 1640 roku. *Obraz. Ok. 1910.* – Sztuk 1.
- P. Sang. 138. Rękopisy Mikołaja Piotrowskiego. 158 s. ; Piotrowski M. “Podhorce (dawny gród i zamek). Szkic historyczno-informacyjny z 8 ilustracjami”, Tarnów, Wydanie Archiwum XX Sanguszków w Gumnikach, 1931.
- Bania, Zbigniew. *Dzieje pałacu w Podhorcach w XVIII–XX wieku.* In *Ocalić dla przyszłości: studia ofiarowane profesorowi Ryszardowi Brykowskiemu*, pod. red. P. Paszkiewicz, G. Ruszczyk, M. Dłuteka, 105–112. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2003.
- Bania, Zbigniew. “Pałac w Podhorcach”. *Rocznik Historii Sztuki 13* (1981): 97–170.
- Bania, Zbigniew. “Podhorce po 20 latach”. *Zeszyty archeologiczne i humanistyczne warszawskie 1* (2008): 11–15.
- Bania, Zbigniew. *Pojęcie “rezydencji” w architekturze polskiej XVII i XVIII wieku na przykładzie Podhorzec i Brodów.* In *Sztuka Ziemi Wschodnich Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, redaktor Jerzy Lilejko, 381–391. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2000.
- Biedrzycka, Agnieszka. *Bibliografia pomników kultury dawnych kresów południowo-wschodnich Rzeczypospolitej.* Kraków: Towarzystwo Naukowe “Societas Vistulana”, 2000.
- Biedrzycka, Agnieszka. *Pomniki epigrafiki i heraldyki dawnej Rzeczypospolitej na Ukrainie. T. 1. Ziemia lwowska dawnego województwa ruskiego.* Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego «Societas Vistulana», 2005.
- Biernacki, Andrzej. *Sanguszko Roman Władysław Stanisław Andrzej (1901–1984).* In *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143), 509–510. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993.
- Burke, Peter. “Cultural history as polyphonic history”. *ARBOR Ciencia, Pensamiento y Cultura CLXXXVI* 743 (mayo–junio 2010): 479–486.
- Burke, Peter. *Historia kulturowa: wprowadzenie.* Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2012.
- Cherkaska, Natalia. “Dzerela Tsentral’noho Derzavnoho Istorychnoho arkhivu Ukrainy v Kyevi do ostorioh rodu kniaziv Sanguszkow”. *Ukrainskyi arkhografichnyi shchorichnyk 11/12* (2004): 7–21.
- Czołowski, Aleksander. *Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej.* In *Teka konserwatorska. Rocznik Koła C. K. Konserwatorów starożytnych pomników Galicyi Wschodniej*, 65–132. Lwów: Nakładem Koła C. K. Konserwatorów, 1892.
- Danowska, Ewa. “Sanguszkowa Konstancja (1864–1946)”. In *Encyklopedia Tarnowa*, red. nac. Andrzej Niedojadło, 389. Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne, 2010.
- Downar-Dukowicz, Maciej, Śliwiński Jan. *Zbroje z pałacu w Podhorcach.* Poznań: Wydawnictwo św. Jerzego, 2013.
- Długosz, Józef. “Sanguszkowa z Czartoryskich Klementyna Maria Teresa (1780–1852)”. In *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143), 522–523. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993.
- Eustachy Sanguszko*, nakładem ks. Konstancyi Sanguszkowej. Kraków: W.L. Anczyc i Spółka, 1907.
- Feder, M. “Podhorce”. *Nasz Kraj 1*, 10 (1906): 2–9.
- Film “240. rocznica śmierci króla Jana III Sobieskiego”. Filmed 06. 1936. Video, 06:59. <http://repozytorium.fn.org.pl/?q=p1%2Fnode%2F4211>.
- Filipczyk, Wiesław. “Archiwalia sanguszkowskie w zasobach Archiwum Państwowego w Krakowie. Historia i stan obecny”. In *Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006*, Ratusz, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, 15–27. Tarnów: Muzeum Okręgowe, 2007.
- Gawełek, Franciszek. *Podhorce.* Warszawa: Druk A. Pęczaski i K. Marszałkowski, 1914.
- Gorzowski, M. *Jan Matejko: epoka od r. 1861 do końca życia artysty z dziennika prowadzonego w ciągu lat siedemnastu, oprac. K. Nowacki i I. Trybowski*, Kraków: Universitas, 1993.
- Grabikowski, Marian. *Zamek Podhorecki w okresie wielkiej wojny 1914–1920: kronika burgrabiego Marcina Grabikowskiego.* Gumnik: Archiwum XX. Sanguszków, 1931.
- Jan Matejko: wypisy biograficzne*, opracował i przypisami opatrzył J. Gintel. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1955.
- Karolczak, Kazimierz. “Sanguszko Roman Władysław (06.07.1901–26.09.1984)”. In *Encyklopedia Tarnowa*, red. nac. Andrzej Niedojadło, 388. Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne, 2010.
- Karolczak, Kazimierz. “Sanguszko Władysław Hieronim (1803–1870)”. In *Encyklopedia Tarnowa*, red. nac. Andrzej Niedojadło, 388–389. Tarnów: Tarnowskie Towarzystwo Kulturalne, 2010.
- Kieniewicz, Stefan. “Sanguszko Władysław Hieronim (1803–1870)”. In *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143), 514–517. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993.
- Kieniewicz, Stefan. “Sanguszko Eustachy Stanisław (1842–1903)”. In *Polski Słownik Biograficzny*, komitet redakcyjny: Antoni Gąsiorowski ... [et al.]. no. 34/4 (143), 478–480. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1993.
- Koval’skyi, M. P. “Dokumenty rodyynnoho arkhivu Sangushkiv Krakivs’koho derzhavnoho voievods’koho arkhivu iak dzherala sotsial’no-ekonomichnoi istorii Ukrainy”. *Arkhivy Ukrainy 3* (1983): 60–63.
- Kromm, Mihail. *Istoricheskaia antropologia: uchebnoe posobie.* Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Evropeyskogo universiteta v Sankt-Peterburge. Moskva: Kvadryga, 2010.
- Kryczyński, Władysław. *Zamek w Podhorcach.* Złoczów: Nakładem i drukiem Wilhelma Zukarkandla, 1894.
- Lounsbury, Carl R. “Architecture and cultural history”. In *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*, edited by Dan Hicks and Mary C. Beaudry, 485–501. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Matejko, Jan. *Ubiory w Polsce 1200–1795 Jana Matejki*, układ il. Adam Stalony-Dobrzański. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1967.
- Mikietyński, Piotr. “Szeptycki Stanisław Maria Jan (1867–1950)”. In *Polski Słownik Biograficzny*, no. 48/2 (197), komitet redakcyjny: Irena Homola-Skapska ... [et al.], 249–255. Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 2012.
- Nora, Pier. *Teperishnie, natsiia, pam’iat’.* Kyiv: Klio, 2014.
- Nowak, Magdalena, Stepień, Stanisław. “Szeptycki Jan Kanty Remigiusz (1836–1912)”. In *Polski Słownik Biograficzny*, no. 48/2 (197): 236–238, komitet redakcyjny : Irena Homola-Skapska ... [et al.]. Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 2012.
- Platt, Kevin M. F. “Zachem izuchat’ antropologii? Vzgljad humanitariia: v mesto manifesta”. *Novoe literaturnoe obozrenie 106* (2010): 13–26.
- Podhorce: dzieje wnętrz pałacowych i galerii obrazów*, opracowanie Jan K. Ostrowski, Jerzy T. Petrus; przy współpracy Oksany Kozyr, Tatiany Sabodasz, Angeli Zofii Sołtys. Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2001.

- Serafińska, Stanisława. *Jan Matejko: wspomnienia rodzinne*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1958.
- Skrzypczak, Jerzy. *Anno Domini...: księga gości Chorzelowa*. Miełec: Samorządowe Centrum Kultury, 2000.
- Sołtys, Angela. "Klische z Podhorzec". *Spotkania z Zabytkami* 21, 1 (1997): 13–15.
- Sołtys, Angela. "Kolekcja z Podhorzec w zbiorach Muzeum Okręgowego w Tarnowie". *Semper Fidelis* 5 (1995): 20–22.
- Sołtys, Angela. "Zbiory z Podhorzec". *Art and Business* 1/2 (1996): 93–94.
- Sołtys, Angela. "Archiwalia sanguszkowskie w zbiorach Archiwum Diecezjalnego w Tarnowie". In *Wokół Sanguszków: dzieje, sztuka, kultura: materiały I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej, 29–30 czerwiec 2006, Ratusz, Muzeum Okręgowo w Tarnowie*. Tarnów: Muzeum Okręgowo, 2007, 9–14.
- Stepień, Stanisław, "Szeptycki (Szeptyc'kyj) Kazimierz Maria". In *Polski Słownik Biograficzny*, no. 48/2 (197), komitet redakcyjny: Irena Homola-Skapska ... [et al.], 241–243. Warszawa–Kraków: Polska Akademia Nauk, 2012.
- Szysko-Bohusz, Adolf. "Podhorce". *Sztuki Piękne* 1 (1924–1925): 149–164.
- Walsham, A. "The social history of the archive: record-keeping in early modern Europe". *Past and present* 230, Suppl. 11 (2016): 9–48.

I. Papa

THE SANGUSZKOS IN THE HISTORY OF PIDHIRTSI CASTLE (1865–1939): SOURCES FOR THE STUDY (BASED ON THE ARCHIVAL MATERIALS FROM KRAKÓW AND TARNÓW)

The article outlines a list of archival sources upon the history of the Sanguszko family and their activity in the Pidhirtsi castle (1865–1939). The main goal is to introduce some archival sources from the archive of the Sanguszkos in Kraków and Tarnów such as «Guestbooks», «Castle chronicle», and also private correspondence, various documents about property, and photo materials. The further research can be realized via the anthropological approach to the history of this castle, with focus on the owners, workers, and guests. This article offers some perspectives and views upon the functions of the Pidhirtsi castle: a house, a public museum, and a residence.

The archival materials allow us to analyze the private history of the castle owners – Eustachy Sanguszko, Konstancja Sanguszkowa, and Roman Sanguszko. In addition, they outline their significance at the local level – in Pidhirtsi and Galicia (through correspondence upon employment, receptions of the state officials and clergymen).

Moreover, available primary sources contain information potential for historical anthropology, the cultural history of architecture, and memory history. The archival data indicates that the Sanguszkos properly assessed the value of this castle and its assemblies. Therefore, they carried out the extensive restoration work though the constant increase of expenses, provided access to researchers (i.e. financing of professional photographers and scholars in the preparation of the research), and maintained contacts with artistic, social and public institutions (openness of collections to the public; artistic and public events in the 1920s and the 1930s). Many warm recollections upon the visits to the castle, mentioned by Konstancja Sanguszko, give grounds for treating it as a home and a place of rest, whose remoteness from big cities was rather an advantage.

Keywords: the dux family Sanguszko, Eustachy Sanguszko, Roman Sanguszko, Konstancja Sanguszkowa, the archives of the Sanguszkos, the Pidhirtsi castle.

Матеріал надійшов 23.02.2019